

Σχέσεις ψυχής και σώματος στην αρχαιοελληνική σκέψη

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](http://www.pemptousia.gr/?p=80527)

Αφού ολοκληρώθηκε η εξέταση της θεώρησης της ψυχής στα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, η μελέτη της θεολόγου-νομικού Ε. Παπαϊωάννου (προηγούμενο άρθρο: <http://www.pemptousia.gr/?p=80527>) περνά στην αντίστοιχη εξέταση του ζητήματος από την αρχαιοελληνική φιλοσοφία.

ΚΕΦ. 3^ο: ΣΧΕΣΗ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΟΣ

Η σχέση της ψυχής με το σώμα είναι αναμφίβολα το σημαντικότερο ζήτημα το οποίο εγείρεται από μία έρευνα γύρω από την έννοια της ψυχής. Αυτό συμβαίνει κυρίως για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι στις διάφορες περί ψυχής θεωρείες ανακύπτει συνεχώς το ζήτημα της αξιολογικής προτεραιότητας ψυχής και σώματος. Ο δεύτερος και σημαντικότερος αφορά το είδος και την ποιότητα, αν μπορούμε να εκφραστούμε έτσι, του συνδέσμου ψυχής και σώματος, ο οποίος σύνδεσμος αποτελεί τη βάση κάθε περί ψυχής αντίληψης. Για να γίνουμε περισσότερο συγκεκριμένοι, τα δύο βασικά ερωτήματα: α) τι μέλλει γενέσθαι με την ψυχή κατά τον θάνατο και β) σε ποιο βαθμό οι κινήσεις της ψυχής επηρεάζουν το σώμα και τον άνθρωπο εν γένει, αφορμώνται από το ερώτημα ποιος είναι ο σύνδεσμος μεταξύ ψυχής και σώματος. Ως γνωστόν, η ελληνική φιλοσοφία και η διδασκαλία του Πλάτωνα ειδικότερα, διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στην εξέλιξη της παγκόσμιας σκέψης αναφορικά με αυτό το ζήτημα[47].

Πηγή: archaeologynewsnetwork.blogspot.com

Ως εκ τούτου καθίσταται απαραίτητη μία περιληπτική αναφορά στην αρχαιοελληνική περί ψυχής αντίληψη, προτού προχωρήσουμε στην αναλυτικότερη εξέταση της σχέσης της ψυχής με το σώμα στην Π.Δ. Η αναφορά θα επικεντρώνεται στα σημεία τα οποία κρίναμε ότι αφορούν περισσότερο το θέμα μας. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα μας δοθεί πιστεύουμε η δυνατότητα να διερευνήσουμε παράλληλα σε πιο βαθμό η ελληνική φιλοσοφία επέδρασε στην περί ψυχής αντίληψη στα κείμενα της Π.Δ. και ιδιαίτερα σε εκείνα τα οποία γράφηκαν ή πήραν την τελική τους μορφή κατά την ελληνιστική περίοδο.

3.1. Η ψυχή στην αρχαία ελληνική σκέψη

Είναι γνωστό ότι η έννοια της ψυχής απασχόλησε πολύ την αρχαία φιλοσοφία και τους φιλοσόφους και διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις γι' αυτή. Απόψεις από τις οποίες φαίνεται σε ορισμένα σημεία να επηρεάστηκαν και ο Ιουδαϊσμός και ο

Χριστιανισμός, με αποτέλεσμα, να συναντούμε ανάμεσα σ' αυτές τις θρησκείες και τους φιλοσόφους κάποιες σχέσεις στην περί ψυχής αντίληψη. Οι επιρροές αυτές ορισμένες φορές είναι έντονες. Ιδιαίτερα εμφανείς στα παλαιοδιαθηκικά κείμενα είναι οι επιρροές του πλατωνισμού, στις οποίες ήδη έχουν γίνει κάποιες αποσπασματικές αναφορές σε προηγούμενες συνάψεις. Στο κομμάτι αυτό της εργασίας θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα από όλους τους φιλοσόφους η θέση και οι αντιλήψεις του Πλάτωνα για την ψυχή, οι επιρροές που δέχτηκε και οι επιδράσεις που άσκησε.

Πριν, όμως, από τον Πλάτωνα και άλλοι αρχαίοι φιλόσοφοι διατύπωσαν διάφορες αντιλήψεις για την ψυχή. Καταρχήν οι δύο από τους τρεις Μιλησίους, Θαλής και Αναξίμενης. Ο Θαλής λέγεται ότι πρώτος θεώρησε τις ψυχές ως αθάνατες. Ο Αναξίμενης δίδασκε ότι η ψυχή είναι η συνεκτική δύναμη του σώματος, καθώς και ότι η ψυχή και το πνεύμα είναι συνώνυμα. Ως ψυχή κατά τον Ίωνα φιλόσοφο νοείται ο πυκνωμένος και συγκροτημένος αέρας στην κατάσταση της «ψύξεως». Εξ' ου και η ονομασία ψυχή. Επίσης υποστηρίζει ότι η ψυχή είναι ένα κομμάτι από το συνολικό πνεύμα του κόσμου, κομμάτι του παγκόσμιου πνεύματος, δηλαδή του αέρα. Στη συνέχεια ο Πυθαγόρας εισάγει συστηματικά τη διαρχία. Η συνολική πραγματικότητα χωρίζεται σε δύο σφαίρες : την αισθητή και την νοητή. Η ψυχή ανήκει στον νοητό κόσμο[48].

Άλλος αρχαίος φιλόσοφος ήταν ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος, που υποστήριζε και αυτός ότι η ψυχή είναι πνεύμα. Είναι κομμάτι του ενιαίου και μοναδικού παντός. Στα λεγόμενά του διακρίνεται τόσο η διαρχία όσο και ο οξύτατος διαχωρισμός αισθητού και νοητού κόσμου.[49] Στη συνέχεια και ο Δημόκριτος έκανε λόγο για την ψυχή. Θεωρούσε ότι η ψυχή ως σύνολο ατόμων, διαλύεται και χάνεται. Επίσης έκανε λόγο, όπως και ο Ηράκλειτος, για την θειότητα της ψυχής. Η ψυχή είναι η κατοικία του θείου. Δεν δέχεται καμιά διαρχία ψυχής και σώματος -δεν το επιτρέπει άλλωστε το μονιστικό κοσμοείδωλο που υποστήριζε- αλλά μια ιεράρχηση αγαθών. Τέλος πίστευε ότι μια τέλεια ανάπτυξη της ψυχής οδηγεί στην αποφυγή των αμαρτημάτων από αυθόρμητη εκδήλωση του καλού και όχι από φόβο και εξαναγκασμό.

Εκτός από τους Προσωκρατικούς και ο ίδιος ο Σωκράτης έκανε λόγο για την ψυχή. Θεωρούσε ότι η ψυχή έχει θείες καταβολές, γι' αυτό και ο άνθρωπος έχει αυτονομία. Τέλος, έκανε λόγο και για διαρχία αισθητού και ιδεατού[50]. Αυτές, λοιπόν, είναι οι αντιλήψεις για την ψυχή κάποιων αρχαίων φιλοσόφων, που έζησαν και έγραψαν πριν τον Πλάτωνα.

Για τον ίδιο τον Πλάτωνα, η ψυχή ως ιδέα είναι ουσία αμέριστη, το αείον και επομένως το ον. Μεριστή ουσία είναι το σωματικό στοιχείο. Σύμφωνα με την

Πλατωνική φιλοσοφία υπάρχει διαρχία ύλης και νου, αισθητού και νοητού κόσμου. Το σώμα είναι η φυλακή της ψυχής[51], χωρίς να δίδεται δικαίωμα αυτοκτονίας[52]. Το σώμα είναι διαλυτό και η ψυχή αδιάλυτη[53]. Η γνώση στον αισθητό κόσμο είναι ανάμνηση των όσων έχει δει η ψυχή στον νοητό κόσμο. Στο θέμα της διαρχίας ο Πλάτωνας εκτός από τον Σωκράτη φαίνεται να δέχτηκε επιρροές από τον Πυθαγόρα και τον Ξενοφάνη. Ο ίδιος έθεσε με τον ριζικό δυαλισμό του έθεσε τα θεμέλια μίας ολόκληρης «σχολής» στο περί ψυχής ζήτημα. Τις θέσεις του ακολουθούν οι Πλωτίνος, Ωριγένης, Ι. Αυγουστίνος, Καρτέσιος και έως ενός βαθμού ο Αριστοτέλης και ο Ακινάτης[54].

Κατά τον Πλάτωνα η ψυχή είναι συνδεδεμένη με την έννοια της ζωής. Σύμφωνα με τους «απορητικούς διαλόγους» του, το ύψιστο μέλημα στην ζωή είναι η «επιμέλεια» της ψυχής, και της πεποίθησης του ότι «αγαθότης της ψυχής» σημαίνει γνώση του καλού και του κακού. Χρειάζεται άσκηση της και παιδεία για να είναι η ψυχή άξια λόγου. Σ' αυτό το σημείο διακρίνεται κάποια ομοιότητα με τα λεγόμενα του Δημόκριτου. Η πτώση των ψυχών από τον ουρανό επέρχεται όταν οι ψυχές χάνουν την σταθερότητα τους και την θεϊκή ισορροπία. Τότε κατά τον Πλάτωνα γίνεται και η μετεμψύχωση.

[Συνεχίζεται]

[47] Πρβλ. Josef Seifert, *Das Leib-Seele Problem und die gegenwärtige philosophische Diskussion*, Darmstadt 1989, σ. 158-159.

[48] Ο Seifert στο πολύ σημαντικό μν. έργο του αναφέρει ότι οι Πυθαγορικοί ανήκουν στους δυαλιστές καταχρηστικά, επειδή δεν προβαίνουν στον σαφή διαχωρισμό δύο διαφορετικών ανθρωπολογικών στοιχείων – σώματος και ψυχής – όπως ο Πλάτων. Ο διαχωρισμός τον οποίον κάνουν είναι ανάμεσα σε φυσικές και ψυχικές πραγματικότητες, θεωρώντας την ψυχή ως επιφαινόμενο της ύλης. Για τον λόγο αυτό τη θεωρία τους την αποκαλεί «επιφαινομεναλισμό» (Eriphänomenalismus) *Ό.π.*, σ.77,158,205.

[49] Νικολάου Α. Ματσούκα, *Ιστορία της Φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 105-126.

[50] *Ό.π.*, σ. 126-148.

[51] *Γοργίας* 493A .

[52] *Φαίδων* 81E, 82 E.

[53] *Φαίδρος* 250C.

[54] Josef Seifert, *ό.π.*, σ. 158.